

Spotvogel

Walter Tevis bij Meulenhoff:

The Queen's Gambit
Spotvogel

meulenhoff.nl

Walter Tevis

Spotvogel

ROMAN

Vertaald door Piet Verhagen

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9823-6

ISBN 978-94-023-2119-7 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Mockingbird*

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Omslagbeeld: © Shutterstock

Zetwerk: Mat-Zet bv

© 1980 by Walter Tevis. Published by arrangement with Bantam Books, Inc., New York

© 2025 Nederlandse vertaling Piet Verhagen en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Alle personen in dit boek zijn verzonnen, en elke gelijkenis met bestaande personen is zuiver toeval.

De in dit boek opgenomen versregels zijn ontleend aan de gedichten ‘The Hollow Men’ en ‘A Song for Simeon’ van T.S. Eliot, en overgenomen uit *Collected Poems 1909-1962* (© 1963, 1964 T.S. Eliot). Toestemming hiervoor is verleend door de uitgever en Faber & Faber Ltd.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

‘Het innerlijke leven van een mens is een uitgestrekt en gevarieerd rijk en stelt in meer dingen belang dan alleen aangename prikkelingen van kleur, vorm en ontwerp.’

– Edward Hopper

Voor Eleanore Walker

Spofforth

Hij loopt midden in de nacht over Fifth Avenue en begint te fluiten. Spofforth. Hij kent de naam van het deuntje niet en is daar ook niet in geïnteresseerd; het is een ingewikkeld melodietje dat hij vaak fluit wanneer hij alleen is. Zijn bovenlichaam is naakt en hij loopt op blote voeten, uitsluitend gekleed in een kaki broek. Hij voelt het oude, versleten wegdek onder zijn voeten. Hij loopt midden op straat en ziet links en rechts van hem gras en onkruid groeien waar eens, lang geleden, de trottoirs waren, nu gescheurd en opgebroken en wachtend op reparaties die nooit meer zullen worden uitgevoerd. Uit die groene eilandjes klinkt een veelstemmig koor van geklik en getjirp van diverse insecten. De geluiden maken hem zenuwachtig, zoals altijd in deze tijd van het jaar, in de lente. Hij steekt zijn grote handen in zijn zakken. Dan haalt hij ze er onwennig weer uit en begint op een sukkeldrafje, lichtvoetig en soepel voor een man van zijn lengte, in de richting van de hoge donkere massa van het Empire State Building te lopen.

Dit is de derde reïncarnatie van dat opzienbarende bouwwerk: het eerste vernietigd in een allang vergeten oorlog, het tweede afgebroken toen het al op instorten stond, het derde en laatste, even hoog als zijn voorgangers, opnieuw opgetrokken uit een vrijwel tijdsbestendige kunststof die 'permoplastic' wordt

genoemd. Het werd gebouwd één jaar voordat Spofforth ter wereld kwam en het staat leeg.

Spofforth staat stil en kijkt naar de hemel boven Manhattan. Op de sterren na is die leeg.

De ingang van het gebouw had ogen en een stem. Het brein was dat van een idioot – rechtlijnig en gespeend van elk gevoel. ‘Wegens reparatie gesloten,’ zei de stem tegen Spofforth toen deze dichterbij kwam.

‘Hou je mond en doe open,’ zei Spofforth. ‘Ik ben Robert Spofforth. Model Negen.’

‘Neem me niet kwalijk, meneer,’ zei de deur. ‘Het is nogal donker...’

‘Laat maar zitten. Doe de deur open en laat de snellift naar beneden komen.’

De deur antwoordde niet meteen. Toen zei hij: ‘De lift is buiten gebruik, meneer.’

‘Barst!’ zei Spofforth. En vervolgens: ‘Dan loop ik wel.’

De deur ging open. Spofforth ging naar binnen, liep door de hal en kwam bij de trap. Hij zette de pijnrelais in zijn benen en longen af en begon te klimmen. Hij floot niet. Zijn immens doorwrochte geest concentreerde zich nu uitsluitend op zijn jaarlijks terugkerende voornemen.

Toen hij aan de rand van het bovenste platform was gekomen, het hoogste punt boven de stad, stuurde hij een bevel naar de zenuwen in zijn benen en longen. De pijn rolde als een vloedgolf naar binnen. De schok deed hem even wankelen, hoog en alleen in de inktzwarte nacht, zonder maan boven hem en de sterren duister. Het materiaal onder zijn voeten was glad gepolijst permoplastisch. Eén keer, jaren geleden, was hij bijna uitgegleden. Zijn eerste teleurgestelde gedachte was toen geweest: gebeurde

dat nog maar een keer, maar dan aan de rand. Maar het was bij die ene keer gebleven.

Hij liep tot op een halve meter van de rand van het platform, waarna zijn benen, zonder geestelijk signaal, zonder bevel van zijn kant, zelfs tegen zijn wil in, alle verdere dienst weigerden en hij zoals altijd als vastgenageld van bijna vierhonderd meter hoogte neerkeek op het harde, lokkende plaveisel van Fifth Avenue. Toen probeerde hij in droeve en grimmige wanhoop zijn lichaam naar voren te dwingen, al zijn wilskracht samenbundelend in het verlangen om voorover te vallen, de hunkering om zijn krachtige lichaam, zijn zware fabriekslichaam, te doen hellen, naar voren, weg van het platform, weg van zijn leven. Inwendig zijn frustratie uitgillend zag hij zichzelf gracieuus en doelbewust, als in een vertraagde film, naar het straatoppervlak onder hem tuimelen. Hij verlangde met zijn hele wezen naar die val.

Maar zijn lichaam – dat wist hij – behoorde hem niet toe. Hij was ontworpen door mensen en alleen een mens kon hem doden. Toen gilde hij het werkelijk uit, zijn machteloze woede met opgeheven armen uitschreeuwend over de slapende stad. Maar hij kon geen stap verder naar voren komen.

Gedurende de rest van die juninacht bleef Spofforth op zijn eenzame post op het hoogste gebouw van de wereld, onbeweeglijk. Van tijd tot tijd zag hij onder zich de lichten van een breinbus, nauwelijks groter dan sterren, langzaam voortbewegend door de uitgestorven straten van een lege stad. Er brandde geen licht in de gebouwen.

Ten slotte, toen de opgaande zon de hemel boven East River links van hem, en boven Brooklyn dat niet door bruggen met Manhattan verbonden was, begon te kleuren, nam zijn frustratie af. Als ze hem traanbuizen hadden gegeven, zou hij zijn tranen de vrije loop kunnen laten, maar huilen kon hij niet. Het licht

werd sterker; nu zag hij de omtrekken van de lege bussen beneden hem. Hij zag een klein opsporingsvoertuig over Third Avenue rijden. Toen wierp de zon, bleekgeel in de frisse junilucht, de volle glorie van zijn stralen over het lege Brooklyn en legde een fonkeling over het water van de rivier, even fris als de dageraad van de tijd, nieuw als Eden, even adembenemend als de stilte van de stad onder de gloed van die lenteochtend. Spofforth deed een stap achteruit, weg van de dood die hij zocht, zijn hele lange leven al zocht, en de woede die hem had vervuld zakte weg met het opgaan van de zon. Hij zou verder leven en daar had hij vrede mee.

Hij begon aan de afdaling, aanvankelijk traag voortbewegend op de stoffige weg, maar allengs sneller, totdat hij met energieke tred de hal instapte, zelfverzekerd, vol kunstmatig leven.

Toen hij het gebouw verliet zei hij in de microfoon bij de ingang: 'Je hoeft de lift niet te laten repareren. Ik geloof dat ik liever loop.'

'Jazeker, meneer,' zei de deur met een stem die droop van de imbeciele verering.

Buiten scheen de zon helder en op straat waren bijna geen mensen. Een oude zwarte vrouw in een vale blauwe jurk stootte tegen zijn elleboog en keek dromerig op naar zijn gezicht. Toen zij zag dat hij een Model Negen was, sloeg zij schielijk haar ogen neer en mompelde: 'Het spijt me. Het spijt me, meneer.' Zij bleef staan, niet wetend wat te doen. Waarschijnlijk had zij nog nooit in haar leven een Model Negen gezien en er alleen maar over horen praten tijdens haar eerste jaren in een Instituut.

'Loop maar door,' zei hij vriendelijk. 'Niets aan de hand.'

'Jawel, meneer,' zei ze. Ze zocht in de zak van haar jurk, haalde er een kalmex uit en stopte die in haar mond. Daarna draaide ze zich om en schuifelde verder.

Spofforth liep monter verder in het zonlicht, terug naar Washington Square, naar de universiteit van New York, waar hij werkte. Zijn lichaam kende geen vermoeidheid. Alleen zijn geest – zijn diep doorwrochte, veelgangige, glasheldere geest – wist wat vermoeidheid was. Zijn geest was moe, altijd moe.

Spofforths metalen brein was gebouwd, en zijn lichaam opgekweekt uit levende weefsels in een tijd, zeer lang geleden, waarin de techniek in verval was geraakt, maar het maken van robots een edele kunst was. Ook die kunst zou spoedig achteruitgaan en wegwijnen; Spofforth zelf was haar hoogste verworvenheid. Hij was de laatste van een reeks van honderd robots van het Model Negen, de sterkste en intelligentste wezens die de mens ooit vervaardigd had. Hij was tevens de enige die zodanig geprogrammeerd was dat hij zelfs tegen zijn zin in leven moest blijven.

Men had een techniek ontwikkeld voor het overnemen van alle synapsen, neuronen en leerpatronen van een volwassen stel mensenhersen in een metalen robotbrein. Deze techniek was uitsluitend gebruikt bij de fabricage van het Model Negen. Alle robots uit die serie waren voorzien van aangepaste kopieën van de levende hersenen van één man. Die man was een briljant en melancholiek ingenieur met de naam Paisley – hoewel Spofforth dat nooit zou weten. Het netwerk van informatiedragende deeltjes en zenuwvezels waaruit de hersenen van Paisley waren opgebouwd werd vastgelegd op zeven magneetbanden, die vervolgens werden opgeslagen in een kluis in Cleveland. Niemand wist wat er van Paisley terecht kwam na het kopiëren van zijn brein. Zijn persoonlijkheid, zijn verbeeldingskracht, zijn kennis werden op magneetbanden opgenomen toen hij drieënveertig was. De man zelf werd vergeten.

De banden werden bewerkt. De menselijke persoonlijkheid werd eruit verwijderd zonder, voor zover dat mogelijk was, de 'nuttige' functies ervan aan te tasten. Wat precies 'nuttig' was in een menselijke geest werd bepaald door technologen met beduidend minder verbeeldingskracht dan Paisley zelf. De herinnering aan zijn leven werd uitgewist en daarmee ook het grootste deel van zijn kennis, maar de grammatica en woordenschat van zijn Engels bleven intact. Zelfs na bewerking bleven de banden een vrijwel volmaakte kopie van dat evolutionaire wonderwerk: de menselijke hersenen. Een aantal ongewenste trekjes van Paisley bleef gehandhaafd. Het vermogen om piano te spelen werd niet uitgewist, maar kon pas tot uiting komen door middel van een lichaam met armen en handen. Toen het lichaam er was, bestond er op de hele wereld echter geen piano meer om op te spelen.

Ongewenst door de technici die de bandopnamen hadden gemaakt, maar onvermijdelijk aanwezig, waren fragmenten van oude dromen, verlangens, angsten. Men had geen procedé gevonden om die van de banden af te vegen zonder andere functies te beschadigen.

De bandopname werd langs elektronische weg overgebracht op een zilverkleurige bal met een doorsnede van ruim twintig centimeter, en opgebouwd uit duizenden lagen chroomvanadiumdraad dat door automatische apparatuur was opgewonden en gevormd. De bal werd in het hoofd van een speciaal voor dat doel gekweekt lichaam geplaatst. Het duurde zeven maanden voor lichaam en hersenen met elkaar waren geïntegreerd.

Het lichaam was opgekweekt in een stalen vat in de gebouwen van een voormalige autofabriek in Cleveland. Het was volgroeid in vier jaar tijd, opgebouwd uit een hoeveelheid volmaakte DNA-moleculen die tot synthetische genen werden samenge-

voegd en vervolgens aaneengesmeed tot synthetische chromosomen. Het resultaat was volmaakt – lang, krachtig, atletisch, knap. Een zwarte man in de kracht van zijn leven: stevige spieren, krachtige longen, sterk hart, zwart kroeshaar, heldere ogen, een prachtige mond met volle lippen, en grote, sterke handen.

In bepaalde opzichten verschilde het lijf van een menselijk lichaam: het verouderingsproces was zodanig geprogrammeerd dat het op de fysieke leeftijd van een dertigjarige tot stilstand kwam – het groeistadium dat het lichaam na vier jaar in het stalen vat had bereikt. Het kon zijn eigen pijnreflexen regelen en bepaalde onderdelen naar believen bijmaken. De robot kon bijvoorbeeld, als de noodzaak zich voordeed, onbeperkt nieuwe tanden of vingers of tenen laten groeien. Hij zou nooit kaal of bijziend worden, nooit grauwe staar, aderverkalking of jicht krijgen. Het was, zoals de ontwerpers graag zeiden, een verbetering van het werk van God. Omdat zij echter geen van allen in God geloofden, was deze eigenlof nergens op gebaseerd.

Het lichaam van Spofforth had geen geslachtsorganen. ‘Om te voorkomen dat hij wordt afgeleid,’ had een van de ontwerpers gezegd. De oorlelletjes aan beide kanten van het indrukwekkende hoofd waren diepzwart gemaakt om mensen die te zeer onder de indruk raakten van deze imitatiemens eraan te herinneren dat het uiteindelijk toch maar een robot was.

Net als het monster van Frankenstein werd hij met elektrische schokken tot leven gebracht. Hij kwam als volwassen man overeind uit zijn vat en kon meteen praten, zij het aanvankelijk wat moeilijk. Zijn donkere ogen keken opgewonden en vol verwachting rond door de enorme, overvolle fabriekshal waar hij tot bewustzijn was gebracht. Hij lag op een brancard toen de bewustmakende kracht voor het eerst zijn ontluikende ego als een golf overspoelde, en bewustzijn en ik in elkaar vloeiden. Zijn keel, die

nog nooit een geluid had voortgebracht, sloeg even dicht, maar schalde vervolgens de overweldigende indruk uit, de overweldigende indruk van op de wereld te zijn.

Hij werd Spofforth genoemd door een van de mannen die de kunst van het lezen nog machtig was. De naam was willekeurig gekozen uit een oude telefoongids van Cleveland: Robert Spofforth. Hij was een robot Model Negen, de vernuftigste machine die de menselijke vindingrijkheid ooit had voortgebracht.

Een deel van zijn eerstejaarsopleiding bracht hem als conciërge en klusjesman naar een Instituut waar mensenkinderen werden ingewijd in de waarden van hun wereld: Verzonkenheid, Afzondering, Zelfgenoegzaamheid, Genoegen. Op die school zag hij het meisje met de rode jas en werd hij verliefd.

Gedurende de hele winter en het begin van de lente droeg het meisje diezelfde rode jas met zwartfluwelen kraag. Zwart als antraciet, even zwart als haar haar tegen haar witte huid. Haar rode lippenstift kleurde bij haar jas. In die tijd had vrijwel niemand nog lippenstift en het was eigenlijk al een wonder dat zij eraan was gekomen. Ze was beeldschoon met haar rode lippen. Toen Spofforth haar voor het eerst zag, op zijn derde dag op het schoolterrein, was zij bijna zeventien. Hij nam het beeld van haar eens en voor altijd op in zijn fotografische geheugen. Dit beeld zou voor een belangrijk deel bijdragen aan de melancholie die zich dat voorjaar, die junimaand, diep in zijn kunstmatige maar diepe bewustzijn nestelde.

Toen Spofforth een jaar oud was, wist hij alles van kwantummechanica, robottechnologie en de geschiedenis van het staatsbedrijf in Noord-Amerika – geleerd van audiovisuele panelen en

van robotleraren – maar lezen kon hij niet. Ook wist hij niets van de menselijke geslachtsdrift, althans niet bewust – hoewel hij soms vage hunkeringen voelde in wat ooit zijn hart genoemd zou zijn. Soms had hij even een vreemd, gespannen gevoel in zijn maag, als hij alleen was in het donker. Langzaam daagde bij hem het inzicht dat er diep in zijn binnenste een ander leven begraven lag, een leven met gevoelens. Op de eerste warme avonden van zijn eerste juni begon dat besef hem ernstig te verontrusten. Wanneer hij 's avonds laat, op zo'n zweele zomeravond in Ohio, van het ene nachtverblijf naar het andere liep, hoorde hij de geluiden van de sprinkhanen in de bomen en kreeg hij een vreemd gevoel van beknelling in zijn borst. Hij werkte hard in de slaapzalen en deed het eenvoudige schoonmaakwerk dat bij zijn 'opleiding' hoorde. Het werk slaagde er echter zelden in zijn volledige aandacht op te eisen, en melancholie daalde neer over zijn geest.

Soms raakte een van de werkrobots van Model Vier in het ongereede; er scheen een chronisch gebrek te zijn aan reparatie-apparatuur, zodat kleine mankementen nooit op tijd konden worden verholpen. Het Instituut had een paar oude mannen in dienst, die in zo'n geval konden worden opgeroepen om het werk van de robot over te nemen. Een van die mannen was een oude zwerver met de naam Arthur, die meestal in een walm van synthetische jenever gehuld was en nooit sokken aanhad. Hij had altijd wel iets te vertellen tegen Spofforth, half vriendelijk half spottend, wanneer zij elkaar tegenkwamen in de gangen van het Instituut of op een grindpad buiten. Op een keer, toen Spofforth bezig was de asbakken in de kantine schoon te maken en Arthur de vloer aanveegde, hield Arthur op met werken, leunde op zijn bezem en zei: 'Bob,' waarop Spofforth opkeek van zijn werk. 'Bob,' zei Arthur, 'zal ik je eens wat vertellen? Jij lijkt me 'n

echte zwartkijker. En ik wist niet eens dat ze zwartgallige robots máákten.’

Spofforth wist niet zeker of Arthur hem plaagde. Hij ging gewoon door met zijn werk: een stapel plastic asbakken met de oogst van die ochtend aan marihuanapeuken naar de prullenmand brengen en leeggooien. De studenten hadden kort daarvoor de kantine verlaten om een televisiecollege over yoga te gaan volgen.

‘Ik heb van m’n leven nog geen bedroefde robot gezien,’ zei Arthur. ‘Komt dat misschien door die zwarte oren van je?’

‘Ik ben een Model Negen,’ zei Spofforth afwerend. Hij was nog erg jong en voelde zich nog steeds slecht op zijn gemak wanneer hij met mensen moest praten.

‘Negen!’ zei Arthur. ‘Da’s niet mis, zeg. Verrek, de Robbie die aan ’t hoofd staat van dit Instituut is nog maar ’n Zeven.’

‘Robbie?’ vroeg Spofforth, zijn handen vol asbakken.

‘Ja, robot. Zo noemden wij die dingen – kerels zoals jij, bedoel ik – toen ik nog jong was. Robbies. Alleen waren er toen nog niet zoveel. En ze waren niet zo slim ook niet.’

‘Heb je daar bezwaar tegen? Dat ik slim ben?’

‘Ik niet,’ zei Arthur. ‘O nee. De mensen van tegenwoordig zijn zo verrekt stom dat je er bijna van zou gaan janken.’ Hij wendde zijn hoofd af en veegde doelloos een paar keer met zijn bezem. ‘Slim is slim. Ik ben verdomme blij dat er in ieder geval iemand is met verstand.’ Hij stond weer stil en maakte een nonchalant gebaar naar de kantine, alsof de studenten er nog steeds zaten. ‘Ik zou niet graag zien dat een van die stomme analfabeten hier aan ’t hoofd van deze tent kwam te staan wanneer ze hier uitkomen.’ Zijn gerimpelde gezicht drukte diepe minachting uit. ‘Gehypnotiseerde idioten. Dooie pieren. Ze moesten ze in coma laten gaan en ze alleen maar pillen voeren.’

Spofforth zei niets. Hij voelde zich op een of andere manier aangetrokken tot de oude man – hij was zich bewust van een vleugje verwantschap. Maar hij had geen persoonlijke mening over de jonge mensenkinderen die in dit Instituut werden opgeleid en ingewijd in hun cultuur.

Hij voelde zich niet emotioneel bij hen betrokken, bij de gewoonlijk doelloos voor zich uitstarende, traag voortsloffende, zwijgende groepjes studenten, die zich kalm van het ene college naar het andere begaven of alleen in de Individuele Vertrekken zaten waar ze marihuana rookten en naar abstracte beelden op hun muurgrote televisiescherm keken en luisterden naar de vormeloze, geestdodende, hypnotiserende muziek die uit de luidsprekers kwam. In zijn geest was echter vrijwel voortdurend het beeld van een van hen: het meisje in de rode jas. Ze had die ouderwetse jas de hele winter door gedragen en ook nu nog, in de lente, droeg ze hem 's avonds. Maar de jas was niet het enige dat haar onderscheidde van de anderen. Soms lag er een uitdrukking op haar gezicht – plagend, narcistisch, ijdel – die haar anders maakte dan haar medestudenten. Zij kregen allemaal voortdurend te horen dat zij zich 'individueel' moesten ontwikkelen, maar zij zagen er allemaal hetzelfde uit en deden dezelfde dingen. Alle studenten hadden zachte stemmen en uitdrukingsloze gezichten, maar zij wiegde met haar heupen als ze liep en lachte soms hardop wanneer de anderen stil waren en opgesloten in zichzelf. Haar huid was wit als melk en haar haar koolzwart.

Spofforth dacht dikwijls aan haar. Als hij haar zag lopen op weg naar een college, omringd door anderen maar toch alleen, voelde hij soms de neiging om naar haar toe te gaan en haar zacht aan te raken, alleen maar zijn grote hand op haar schouder te leggen en die even vast te houden om haar warmte te voelen.

Soms had hij de indruk dat zij hem vanonder half geloken oogleden bespiedde, dat zij hem vermakelijk vond, hem uitlachte. Er werd echter nooit een woord tussen hen gewisseld. ‘Verrek,’ hoorde hij Arthur zeggen, ‘over nog eens dertig jaar hebben jullie álle touwtjes in handen. Dan kunnen de mensen helemaal geen flikker meer zelf doen.’

‘Ik word opgeleid voor het besturen van bedrijven,’ zei Spofforth.

Arthur keek hem scherp aan en barstte toen in lachen uit. ‘Door asbakken te legen?’ vroeg hij. ‘Wat ’n gelul!’ Hij begon weer te vegen, zijn grote bezem met energieke gebaren over de vloer van permoplastisch duwend. ‘Ik wist godverdomme niet dat robots zich lieten besodemieteren. En nog wel ’n Negen ook!’ Spofforth bleef lange tijd bewegingloos staan met zijn stapel asbakken in de hand en keek naar de oude man. Niemand besodemieterert mij, dacht hij. Ik heb mijn eigen leven te leiden.

Op een maanverlichte avond in juni, ongeveer een week na het gesprek met Arthur, liep Spofforth langs het gebouw van Audiovisueel Onderricht en hoorde geritsel achter het dichte struikgewas dat onbelemmerd groeide rondom het gebouw. Hij hoorde een gekreun van een mannelijke stem en opnieuw het geritsel.

Spofforth stond stil en spitste zijn oren. Er bewoog iets achter die struiken, zij het nu wat rustiger. Hij draaide zich om en deed een paar stappen naar een hoge struik. Hij duwde voorzichtig de takken opzij. Toen hij zag wat zich erachter afspeelde, verstijfde hij en bleef als gebiologeerd toekijken.

Op de grond achter de struik lag het meisje, op haar rug en met haar jurk opgetrokken tot boven haar navel. Een naakte, mollige, roze jongeman hing half geknield boven haar. Spofforth registreerde automatisch het groepje bruine moedervlekken tus-

sen de schouderbladen. Hij zag het zwarte schaamhaar van het meisje onder de dij van de jongeman – krullend haar, koolzwart tegen haar spierwitte benen en dijen, even zwart als het haar op haar hoofd, even zwart als het kraagje van de rode jas onder haar.

Toen ze hem in het oog kreeg vertrok haar gezicht van afschuw. Ze sprak tegen hem, voor de eerste en laatste keer in hun leven. ‘Donder op, robot,’ zei ze. ‘Lelijk kloteding. Laat ons met rust.’ Spofforth wendde zich af en liep door, een hand krampachtig tegen zijn gekweekte hart gedrukt. Hier had hij geleerd wat hij de rest van zijn leven niet meer zou vergeten – dat hij niet echt wilde leven. Dat hij bedrogen was, op een afschuwelijke manier bedrogen, dat men hem beroofd had van een echt, menselijk leven. Iets in hem kwam in opstand tegen het leven dat hem was opgedrongen.

Na dat voorval zag hij het meisje nog een paar keer. Nu vermeed ze zijn blik helemaal. Niet uit schaamte, dat wist hij, want voor hen kende de geslachtsdaad geen schaamte. ‘Een snelle paring is beter,’ werd hun geleerd en dat geloofden ze en daarnaar handelden ze.

Hij ervoer het als een opluchting toen hij werd overgeplaatst van het Instituut naar een baan met meer verantwoordelijkheid: het ontwerpen van distributiepatronen van synthetische melkproducten in Akron. Daarna ging hij zich bezighouden met de fabricage van kleine auto’s en produceerde de laatste paar duizend privéwagens voor een bevolking die ooit volkomen autogek was. Toen dat afliep werd hij directeur van een bedrijf dat breinbussen fabriceerde, de stevige achtpersoonsvoertuigen die zorgden voor het vervoer van de steeds kleiner wordende menselijke bevolking. Daarna werd hij hoofd van het Instituut voor Bevolkingsaanwasbeheersing, een promotie die hem naar New

York bracht, naar een kantoor op de tweeëndertigste verdieping van een wolkenkrabber, waar hij een oogje hield op de verouderde computers die dagelijks de bevolkingsdichtheid controleerden en de menselijke voortplantingscijfers aanpasten aan de behoeften. Het was vermoeiend werk, dat toezicht houden op apparatuur die voortdurend defect raakte en het zoeken naar manieren om computers te repareren die geen levend mens meer begreep en waarvoor robots nooit waren geprogrammeerd. Uiteindelijk kreeg hij weer een nieuwe baan: rector magnificus van de universiteit van New York. De computer die dat instituut tot dan toe draaiende had gehouden had definitief de geest gegeven en Spofforth, de intelligentste robot van allemaal, moest zijn taak, die voor het overgrote deel bestond uit het nemen van betrekkelijk onbelangrijke beslissingen om de continuïteit van het onderwijsbedrijf te garanderen, overnemen.

In de loop van de tijd kwam hij erachter dat er destijds honderd Modellen Negen waren geweest; allemaal opgekweekt als hij en uitgerust met kopieën van diezelfde menselijke hersenen. Hij was de laatste van de serie en er waren speciale voorzorgsmaatregelen genomen wat betreft de constructie van de synapsen in zijn metalen brein om te voorkomen wat er met de andere robots was gebeurd: deze hadden stuk voor stuk zelfmoord gepleegd. Sommige hadden hun brein gereduceerd tot een zwartgeblakerde metaalklomp met behulp van sterkstroomlasapparaten. Andere hadden onverdund zoutzuur of zwavelzuur gedronken. Een aantal van hen was volkomen dolgedraaid en moest vernietigd worden, omdat zij als destructieve psychopaten 's nachts door de straten renden en schuimbekkend de grofste verwensingen uitbraakten. Het gebruik van echte menselijke hersenen als model voor een hyperintelligente robot was een experiment. Het experiment werd als mislukt beschouwd en de

fabricage werd stopgezet. De vervaardiging van stompzinnige automaten en een beperkt aantal Modellen Zeven en Acht – die steeds vaker mensen moesten vervangen in regering, onderwijs, gezondheidszorg, wetshandhaving, ruimtelijke ordening en industrie – ging gewoon door, maar al deze robots hadden niet-menselijke kunsthersenen waarin geen sprankje emotie, introspectie of bewustzijn te bespeuren was. Het waren louter machines – knap, met een menselijk voorkomen, eersteklas materiaal – en zij deden precies wat zij behoorden te doen.

Spofforth was ontworpen om eeuwig te leven en om nimmer iets te vergeten. De mensen die verantwoordelijk waren voor dat ontwerp hadden er geen ogenblik bij stilgestaan wat zo'n soort leven betekende.

Het meisje met de rode jas werd oud en dik, paarde met tientallen mannen en kreeg een paar kinderen en dronk te veel bier. Ze leidde een leeg, doelloos leven en verloor haar schoonheid. En aan het eind van haar bestaan werd zij begraven en vergeten. En Spofforth, immer jeugdig, kerngezond en knap, bleef haar zien als zeventienjarige, nog lang nadat de dikke vrouw van middelbare leeftijd het aantrekkelijke, uitdagende meisje dat zij eens was geweest had doen vergeten. Hij zag haar in zijn gedachten en hij hield van haar en hij verlangde naar de dood. En de een of andere roekeloze menselijke ontwerper had hem zelfs die uitweg ontnomen.

De beheerder van de universiteit en de hoogleraar Studietoezicht stonden op hem te wachten toen hij alleen van zijn nachtelijke juniwandeling terugkeerde.

De saaiste van de twee was de beheerder. Zijn naam was Carpenter en hij droeg een bruin synlonkostuum en afgedragen sandalen, en zijn buik en vetrol trilden zichtbaar onder zijn

nauwe pak als hij liep. Hij stond naast Spofforths enorme hardhouten bureau een marihuanasigaret te roken toen de robot binnenkwam en energiek naar hem toeliep. Carpenter deed nerveus een stapje opzij terwijl Spofforth achter zijn bureau plaatsnam.

Toen Spofforth zat keek hij de man aan – niet een paar centimeter rechts van hem zoals de Beleefdheidscode eiste, maar recht in zijn ogen. ‘Goedemorgen,’ zei Spofforth met zijn krachtige, beheerste stemgeluid. ‘Is er iets?’

‘Tja...’ zei Carpenter. ‘Ik weet het eigenlijk niet.’ De vraag leek hem van zijn stuk gebracht te hebben. ‘Wat vind jij, Perry?’

Perry, de hoogleraar Studietoezicht, wreef met zijn wijsvinger langs zijn neus. ‘Er heeft iemand opgebeld, rector Spofforth. Via de universiteitslijn. Twee keer al.’

‘Zo?’ zei Spofforth. ‘En wat wilde hij?’

‘Hij wil u spreken,’ zei Perry. ‘Over een baan. Een zomercursus...’

Spofforth keek hem aan. ‘Ja?’

Perry sprak nerveus verder, Spofforths blik vermijdend. ‘Ik heb uit het telefoongesprek niet helemaal begrepen wat hij wil. Het is iets nieuws – iets dat hij volgens zijn zeggen een geel of twee geleden ontdekt heeft.’ Hij keek schichtig om zich heen tot zijn blik die van de dikke man in het bruine pak vond. ‘Wat zei hij ook al weer, Carpenter?’

‘Lezen?’ zei Carpenter onzeker.

‘Inderdaad,’ zei Perry. ‘Lézen. Hij zei dat hij kon lézen. Iets met woorden. Daar wil hij die cursus in geven.’

Bij het horen van het woord ‘lezen’ ging Spofforth verrast overeind zitten. ‘Heeft iemand leren lézen?’

De twee mannen vermeden angstvallig zijn blik. Zij voelden zich opgelaten door de verrassing die doorklonk in Spofforths stem.